

VESEL BOŽIČ
IN
SREČNO NOVO LETO

ŽELITA UREDNIŠTVO IN UPRAVA

STALNE SO KORISTI

V novembru smo na tem mestu razpravljali o jugoslovanski zunanji politiki, ki se enkrat razvija v desno, drugič pa v levo smer. Pri tem smo ugotovili, da je težnja po samohranitvi tista rdeča nit, ki se vleče skozi vso to politiko, kar je tudi razlog, da Jugoslavija dosledno odklanja kakršno koli vojaško zvezo z Moskvo pa tudi z Zapadom.

Ta analiza, ki jo v eni ali drugi obliki ponavljamo že več let, čeprav z ozirom na ostali emigrantski tisk ni čisto nič "moderna", je ne davno spet dobila potrdilo v sami Moskvi, ko so se sestali predstavniki domala vseh komunističnih strank sveta, da bi v novembru proslavili štiridesetletnico Oktoberske revolucije. Jugoslavije ni bilo med podpisniki "Deklaracije partij dvanajstih dežel" iz čisto enostavnega vzroka, ker ni hotela odstopiti od zahteve po enakopravnosti, ker ni hotela priznati Sovjetski zvezi izključnega vodstva in ni hotela vstopiti v Varšavski pakt ter s tem prelomiti svojo toliko poudarjeno protiblokovsko politiko. To sicer ne pomeni, da ne stoji Jugoslavija v premnogih zunanjepolitičnih vprašanjih na istem stališču s Sovjetsko zvezo, kar je znova dokazala tekem zadnjih mesecev in s podpisom na "Manifestu miru" novembra v Moskvi. Toda niti misliti ni na to, da bi Jugoslavija iz kakšnih sentimentalnih ali doktrinarnih razlogov na lju bo Moskvi žrtvovala svoj neodvisni položaj, ki se tako močno očituje v njenih trgovskih stikih z Zapadom, katere je s tolikimi predhodnimi žrtvami vzpostavila po letu 1948., ko je bila deležna gospodarskega bojkota z Vzhoda. V Beogradu predobro vedo, da bi priznanje vodstva Sovjetski zvezi ter vključitev v Varšavski pakt nujno privedla do ponovne usmeritve njene trgovine na Vzhod. To bi še bolj omajalo jugoslovansko ekonomijo in jo v posledicah naredilo še bolj odvisno od Moskve kot pa je zdaj odvisna od Zapada, vključujoč pri tem vso ameriško pomoč.

Ko sta se začetkom avgusta sestala Tito in Kruščev na "modri Donavi", je Jugoslavija v nekaterih zunanjepolitičnih vprašanjih popustila Moskvi, dočim je Sovjetska zveza dovolila Beogradu njegovo "pot v socializem". Vendar se pa Jugoslavija tudi tedaj ni odpovedala svoji protiblokovski politiki in dejansko ni priznala vodstva Sovjetski zvezi, saj sploh ni govora, da bi se Tito še kdaj podredil komu, **kakor** smo poudarili na tem mestu v septembru.

Tedaj je vse kazalo, da sta se Kruščev in Tito končno le sporazumela. Toda v zgodnji jeseni se je moralo nekaj zgoditi v Moskvi, kar je končno privedlo v novembru do Kruščeve zahteve, da se Jugoslavija podredi. Eni sicer predvidevajo, da je Kruščev igral v avgustu mesecu hinavca nasproti Titu, češ da je računal, da si bo s takim sporazumom

okrepil svoj položaj v sovjetski in sploh rdeči hierarhiji. Nam se ta razlaga ne zdi mnogo verjetna, ker dvomimo, da Kruščev ne bi predvideval ostre Titove reakcije, kadar bi ta dvoletna igra prišla na dan. Ve mo pa z gotovostjo, da se je v jeseni okrepila stalinistična struja v Moskvi, ki je končno pometla s Zukovim in dvignila Suslova. To vse kaže, da položaj Nikite Kruščeva nikakor ni dovolj močan, da bi mogel že voditi svojo lastno politiko, kar se je zdelo verjetno nekaj časa. Zato je večja verjetnost, da je bil prisiljen spremeniti svoje donavsko stališče, s čemer pa ni rečeno, da mu ta koncesija trenutno ni celo ugajala.

In prav ti znaki neustaljenosti v Kremlju so gotovo tudi pripomogli, da se je Jugoslavija kljub tako močnemu moralnemu pritisku ob priliki proslavljanja Oktoberske revolucije znova odločila, da koraka svojo "pot v socializem". To pa nič ne spremeni na dejstvu, da je njen režim komunističen. Toda za Zpad je bilo doslej odločilno le to, če Jugoslavija ni vojaško nevarna in če slabi enotno fronto Sovjetske zveze.

PLAN

Če bi titovci prav šteli, se ne bi zgodilo, da bi družbeni plan gospodarskega razvoja Jugoslavije v letih 1957-61 imenovali petletni plan. A ta naziv jim je nekajkrat ušel iz stare komunistične navade in oboževanja petletk, kakor tudi zato, ker je bil plan res namenjen za pet let, ko so ga pričeli pripravljati. A poteklo je mnogo uradniškega znanja in mnogo besed se je izkaidilo, predno ga je le sprejela zvezna ljudska skupščina začetkom decembra, ko je prvo leto petletke že šlo h koncu. Skupščina je v obrokih razpravljala posamezne dele plana že od zgodnje pomladi pa vse do oktobra in sprejemala resolucije o smernih načelih razvoja poljedelstva in zadržug, industrije in gradbeništva ter o sebnih in splošnih potrošnje.

Vse te razprave in končni mojstrski plan odražajo že staro preusmeritev od povečevanja težke industrije na poudarjanje boljših življenjskih pogojev. Že tam daleč v jeseni 1955. je sam Tito na plenumu Centralnega komiteja Zveze socialistov načrtal novo pot. Kot po navadi je bilo rečeno, da je dotedanja gradnja težke industrije za vsako ceno - in cena je bila visoka - bila potrebna, a da so nastale "disproporcije", ki so "v danih pogojih" sicer bile "nujne", a jih je sedaj treba odstraniti. Pri tem so mislili predvsem na tri boleče točke, od katerih je vsaka zase dovolj zaskrbljiva, a so vse tri medsebojno povezane. Te so: nizka življenjska raven s pomanjkanjem potrošnega blaga; zastala poljedelska proizvodnja; in slednjič huda primanjkljaj v zunanji trgovini.

Sedanji plan se junaško loteva vseh treh vprašanj in jih - na papirju - še bolj junaško rešuje. Na kratko povedano pravi, da se bodo dohodki prebivalstva stalno dvigali, v trgovinah bo več blaga, na kmetih bo več pridelkov in tekoči zunanjetrgovinski primanjkljaj bo izbrisan do leta 1961. Številke, čeprav suhoparne, se lepo berejo. A tokrat se bomo posvetili le nekaterim vprašanjem, katerim titovci sramežljivo niso posvečali posebne pozornosti.

Lepo je govoriti, da plan "določa" letno naraščanje dohodkov prebivalstva. A stara resnica je, - in sam Kardelj je s svojim priljubljenim sklicevanjem na "objektivne ekonomske zakone" ne bi zanikal - da samo povečanje denarja v obtoku prav nič ne pomaga, temveč le povzroči splošno dviganje cen. Pod kapitalizmom pravijo temu grdemu pojavu inflacija. Pod socializmom sicer zanj manjka izraza, a je kljub temu dokaj razširjen. Navzlic izredno dobri letini, s katero je bil celo Tito prvič po vojni zadovoljen, so cene pridelkov ostale visoke, a govedo spodinjje zabavljajo zaradi izredno dragega mesa že od poletja. Podobno je z industrijskimi izdelki, čeprav se je povečala izbira domačega blaga; domače ni dosti prida, a uvoženo je silno drago. Če naj se življenje izboljša, bo moralo jugoslovansko gospodarstvo opraviti težko nalogo, da izdelava več in boljšega blaga, ki bi ga ljudje radi kupovali.

Plan se ukvarja s tem v poglavju o osebni potrošnji. A pri tem prav po komunistično odmeri podeželskemu prebivalstvu manjši prirastek

kupovne moči kot mestnemu. V isti sapi pa pričakuje od kmetijstva, da bo opravilo dvojno nalogo: s povečano proizvodnjo naj bi nudilo dovolj hrane za prebivalstvo in dovolj surovin za industrijo, tako da bi prvič pripomoglo k izboljšanju življenjske ravni in drugič k zmanjšanju uvoza hrane, ki je v glavnem kriv primanjkljaja v zunanji trgovini. Titovci si torej predstavljajo nekako, da bodo molzli kravo, ne da bi jo krmili. Za kmetijstvo se pač ne zavzemajo iz nenadne ljubezni do kmetov, temveč iz gole potrebe. Pa še ta potreba, kot je velika, jih ni odvadila, da ne bi skrbeli v prvi vrsti za napredovanje "socialističnih družbenih odnosov" in šele v drugi vrsti za napredovanje poljedelstva.

Tudi če pospešijo poljedelstvo in industrijsko proizvodnjo, jih bodo teple slabe prometne zveze v Jugoslaviji. Ze sedaj se dogaja, da so mesta slabo oskrbovana, ker enostavno ni mogoče dovolj hitro dovažati blago iz proizvajalnih okrajev, (med tem ko bo letos že drugo zimo dvesto petdeset novih tovornih avtomobilov prezimilo na travniku v Mariboru...) Gradnja tovarn v oddaljenih krajih vsekakor pripomore k napredovanju teh zaostalih predelov. A če proizvodov ni mogoče dovažati na trg v razvitih predelih, je bil denar za tovarno pač vržen v stran. Kljub temu trdemu dejstvu sedanji plan zanemarija baš važno vprašanje prometnih zvez. Kako si predstavlja delovanje jugoslovanskega gospodarstva kot enote, Milentije Popović ni razložil, ko je odbijal poslanske pomisleke, ali naj ne bi plan govoril tudi o prometu.

Četrto veliko vprašanje v zvezi z gospodarskim razvojem je nakažal Miloš Minić na plenumu Centralnega komiteja Zveze komunistov Srbije, ko je omenil, da bo plan terjal mnogo naporov od komunistov, ker se bodo morali posvečati vprašanjem, za katera se dosedaj niso zanimali. Kako se bodo poklicni proletarci ukvarjali s kmetijstvom? Za povečanje pridelka pač ni dovolj le planirati dotok gnoja na njive. Kako se bodo komunisti, zaverovani v težko industrijo, posvetili izboljšanju življenjskih ravni, kjer uspehi niso tako dramatični niti tako otipljivi kot veliki jezovi, plavži in tovarniški dimniki? Njihove čudno izkrivljene poglede je mogoče razbrati iz Popovićeve izjave, da je treba povečati kupovno moč prebivalstva zato, da bi moglo kupovati industrijske izdelke in da bi se tako mogla industrija razvijati. Prva skrb komunistov je torej še zmeraj industrija. Ljudje pa so le nadležno sredstvo. Temu pravi Tito humanizem.

BREZ IDEJ

Z radovednostjo pričakujemo izida pariškega sestanka Atlantskega pakta, na katerem naj bi poleg vojaških vprašanj in tesnejšega medsebojnega sodelovanja članice te zveze obravnavali tudi politični položaj in proučili s kakšnimi sredstvi bi se Zapad mogel upirati Moskvi. Razvoj sestanka, na katerem naj bi g. Foster Dulles razvil ameriško zamisel politične ofenzive ali protiofenzive, bo tem bolj zanimivo spremljati, ker je tekom zadnjih let tako totalno odpovedala Dullesova doktrina o "osvobojevanju" in o "masovnem povračilu", ki je v dobi sputnikov (in "kaputnikov") ter medcelinskih raket, v kateri prednjači Sovjetska zveza, izgubila tisti čarobni pomen, kot ga naj bi imela, ko sta bili objavljeni.

Prav z ozirom na ta fiasko tem bolj bode v oči dejstvo, da Zapad v zadnjem času - vključujoč pri tem mrtvorojeno Eisenhooverjevo doktrino, ki je še bolj usidrala Sovjete na Bližnjem vzhodu - ni dal prav nobene idejno politične pobude, ki bi zmanjšala razdaljo med Zapadom in Vzhodom in približala rešitev evropskega vprašanja. Očividno je k temu pripomogla nekaj madžarska tragedija pa tudi sueška polomija, vendar je odsotnost vsake konstruktivne ideje na zapadu preveč očita. Vsa politika se osredotoča zgolj na vojaška vprašanja, ki jih sicer ne sme mo podcenjevati, a ki vendar ne morejo rešiti celovitost odnosov z Vzhodom, kakor hitro izključimo vojno kot sredstvo za reševanje svetovnih vprašanj ali sporov, ker bi bodoča vojna kaj lahko uničila človeški rod. Po drugi strani je sicer spet res, da tudi Sovjeti niso razen že nekaj obrabljenih klišejev predložili nič novega, toda te prav

nič ne odvezuje Zapada. V celi stvari je namreč važno tudi to, kdo je v ofenzivi in kdo v defenzivi, kar sicer ne igra tolikšne važnosti na samem Zapadu kot predvsem pri neopredeljenih narodih in končno celo v sami Sovjetiji. Tudi tam se mora režim vse bolj ozirati na ljudsko razpoloženje odnosno ga vsaj ne more povsem ignorirati; če bo s pametno propagando Zapad poskrbel, da bodo konstruktivne zapadne ideje spoznali tudi sovjetski državljani, je gotovo vsaj to, da jih Moskva ne bo mogla pavšalno zavračati kot propagando ampak bo morala na pametne predloge tudi z neko mero soli odgovarjati.

Po nujni logike sklepamo, da bo slejkoprej moralo priti do nekakega političnega kompromisa ali sporazuma med Zapadom in Vzhodom kot edino alternativo vojni, kajti naivno bi bilo pričakovati, da bi Sovjetska zveza prepustila Atlantski zvezi polovico Evrope brez garancij ali protikoncij, kot se tudi ne zdi verjetno, da bi sovjetski državljani zatajili svoj patriotizem, da bi odvrli komunistični režim a da bi pri tem ne mislili na varnost svojega ozemlja in meja. Temu vprašanju se bo treba približati z vidika, da je Sovjetska Rusija za dolgo dobo velesila prvega razreda in da bo zato treba upoštevati njene interese na enak način kot zahtevata Amerika ali Velika Britanija, da drugi upoštevajo njune. S tem ne rečemo, da bo treba žrtvovati nove človeške milijone na žrtvenih Moskve ali pa se odpovedati vzhodni Evropi. Po polnoma nasprotno! Evolucionarne ali celo revolucionarne preobrazbe v demokracijo ne bomo na vzhodu nikdar dosegli samo z vojaškim reševanjem. Militaristična miselnost nujno vodi v vojno ali pa bo privedla do tega, da bomo pod silo oboroženega ravnotežja morali priznati delitev Evrope in sveta kot izvršeno dejstvo. Tako bi naši potomci nekoč prav tako ali zelo podobno sprejemali razdeljeno Evropo in svet kot smo mi navajeni danes gledati na koeksistenco med krščanstvom in mohamedanstvom. In do tega bo privedla topost zapadne politike, če ne bo storila nič drugega, kot "sedla in odgovarjala na raketo z raketo, na psovko s psovko in na prepoved s prepovedjo", kot je rekel g. Lester Pearson ob sprejemanju Nobelove mirovne nagrade.

Prav zaradi te zapadne praznine v idejah so toliko bolj zapažena predavanja g. Georga Kennana, bivšega ameriškega veleposlanika v Rusiji, katerim nameravamo v prihodnjih številkah posvetiti več prostora.

'IZ - UNITARIZMA V FEDERACIJO'

Danes pričenjamo objavljati razpravo g. Frana Erjavca, našega zgodovinarja, ki živi v Parizu in je zadnja leta znan predvsem po svoji zgodovini o koroških Slovencih, ki jo je v tretjem zvezku pravkar izdala celovška Mohorjeva družba. V naši razpravi bo prikazana borba okoli slovenske avtonomije, toda v širokem jugoslovanskem okviru. Delo, ki bo izhajalo v nadaljevanjih na zadnjih štirih straneh Klica Triglava predvidoma tja do maja meseca prihodnjega leta, seveda ne more biti ob takem obsegu kakšen politični pregled dobe med obema vojnama. Name-ra avtorja je bila predvsem, kakor moremo soditi, da v bežnem orisu glavnih dogodkov opozori na nekatere značilnosti in osebnosti, ki smo jih doslej v večji ali manjši meri gledali nekoliko drugače. Tako bo bolj zanimiva njegova sodba o Nikoli Pašiću, Stjepanu Radiću, Antonu Korošcu in Vladku Mačku, pa tudi o vlogi Srbov, Hrvatov in Slovencev posebej v novi državi. Ne dvomimo, da bodo nekatere avtorjeve ugotovitve za marsikoga zelo presenetljive ali celo trpke. Če bo kdo od stare generacije ugovarjal, bomo radi objavili kritiko, v kolikor bo osnovana na dejstvih in ne bo predstavljala v zraku visečo polemiko. Končno je naloga Klica Triglava, da posreduje svobodno misel in omogoča svobodno razpravo.

Celotno delo bo tako tiskano in prirejeno, da bo ob koncu predstavljal tudi v tehničnem pogledu zaključeno celoto, kar bo gotovo všeč onim, ki bodo shranjevali nadaljevanja. Kljub temu pa bo razprava kasneje izšla še v ponatisu v obliki brošure. Eno kot drugo je bilo ugodno sprejeto, ko smo tako storili pred leti z Erjavčevo razpravo o "Nastanku slovenskih političnih strank".

MALA REVOLUCIJA NA PROSLAVI VELIKE REVOLUCIJE

Velike manifestacije ob priliki 40-letnice Oktobrske Revolucije v Moskvi so imele nedvomno dvojen pomen: 1) Vliti strah zahodnim demokratskim državam predna raščajočo silo Sovjetske Zveze ter izpodkopati voljo in pogum za borbo proti komunizmu in 2) Pokazati sovjetskim satelitom na zemlji, vključno Kitajski, da je Sovjetska Zveza in njena komunistična partija še vedno tista, ki diktira politiki svetovnega komunizma in v skladu s tem, politiko posameznih komunističnih partij. Zaradi dobrega uspeha v prvem pogledu, je mnogo ljudi na Zahodu pozabilo in izpregledalo drugi cilj. Toda ne tako komunisti, zlasti oni - in to so bile same visoke glave - ki so prisostvovali jubilejnemu zasedanju Vrhovnega Sovjeta v Moskvi in veličastno-pošastni paradi na Rdečem Trgu.

Proslavljanje obletnice Oktobrske Revolucije je bila topot izredna prilika, izreden poskus, da se spravi takoimenovani socialistični tabor po dogodkih na Poljskem, Madžarskem, Jugoslaviji in na Kitajskem ponovno v red, in še več, da se ga znova brezpogojno podredi vodstvu v Kremlju. Konferenca komunističnih predstavnikov v Moskvi deset dni kasneje - in dejstvo, da Jugoslavija ni podpisala deklaracije partij, ki so na oblasti, ampak samo splošen "manifest miru" - je naj boljše potrdilo za to.

Sputnik, mutnik in ostali sovjetski putniki v vsemirju so vrgli iz ravnotežja nele odnose med Zahodom in Vzhodom, marveč tudi odnose med sovjetsko komunistično partijo na eni strani in ostalimi komunističnimi partijami na drugi strani. Mao Tse-tung, ki je nedolgo tega srečno brbljal o cvetenju tisočerih cvetic v komunistični demokraciji, je ob svojem prihodu v Moskvo zaklical: "Naj živi veliki socialistični tabor pod vodstvom Sovjetske Zveze!" - parola, ki jo je bilo zadnje čase slišati vse manj in manj.

Titu se na srečo ni bilo treba izjavljati, ker ga je baje boleel križ in je ostal doma. Toda Kardelj, ki je bil z drugimi v Moskvi, ni sledil Mao Tse-tungovemu navdušenju. Njemu se ni prav nič mudilo in se mu še vedno ne mudi, da bi se udal v svojo usodo in prepustil teren tovarišem v Kremlju - kljub temu da ga je celo Gomulka pustil na cedilu. Ako so se jugoslovanski komunisti kdaj bali kremejske dominacije v ideološkem in fizičnem pogledu, se je boje danes. Toda, izgleda, da ne na isti način kot nekateri njihovi vrstniki, katerim so sputniki na enkrat razčistili vsa vprašanja z vidika neminovne sovjetske superiornosti. Medtem ko oni, ki imajo sovjetske čete v svojih deželah, ne vidijo skoro druge izbere, se zdi, da je jugoslovanskim komunistom mnogo na tem, da Sovjeti ne obvladajo sveta predno niso "odnosi med socialističnimi deželami" postavljeni na "pravilno osnovo" - "marksistično-leninistično osnovo" v praksi. Kajti, ako se jim to ne posreči, bo v obdobju "neminovne zmage socializma" konec njihovi "specifični poti v socializem", koeksistenci, in odnosom na osnovi "enakopravnosti in nevmešavanja v zadeve drugih držav in partij" (Jovan Veselinov). In ni dvoma, da imajo vzrok, da se za to trudijo - vprašanje je samo, vkoliko se jim bo posrečilo pridobiti na svojo stran odnosno za svojo politiko dežele, ki v komunističnem svetu nekaj pomenijo, recimo Kitajsko. Mao Tse-tung jim s svojim vzklikom v Moskvi v tem pogledu gotovo ni pomagal. Zato bi bilo morda trenutno neprimerno, da bi Tito "menjal podnebje" iz zdravstvenih razlogov in šel v Peking.

Uvod v spopad

Kakšno mišljenje so imeli jugoslovanski partijski krogi o dogodkih na Poljskem in Madžarskem je poznano. Tito in Kardelj sta v tem pogledu toliko govorila, da se je Kremlju uprlo, a Hruščev je v Pragi javno izjavil, da naj Tito skrbi za svoje zadeve. Ko je ob priliki proslave 40-letnice oktobrske revolucije sovjetska državna založba za politično literaturo povabila nekatere tuje komuniste, da napišejo razprave, ki naj bi bile izdane v Moskvi v obliki posebnega ciklusa, Tito ni bil povabljen. Dal je samo interview sovjetski reviji, OGONEK, v katerem je navedel nekaj spominov na svoje udejstvovanje v revoluciji. Zato pa je bil povabljen Enver Hodža, šef albanske komunistične partije, ki je napisal knjigo, ki je bila izdana v 100.000 izvodih.

V tej brošuri je Hodža najpreje napadel srbsko vojsko, ki da je l. 1915. prišla v Albanijo z "osvajalnimi nameni" in uvedla "surov režim ubojev in ropanja". Za njo so potem l. 1916. prišli austro-ogrski "imperialisti" in srbska vojska se je umaknila na otok Krf. Nato med drugo svetovno vojno so vladali med jugoslovanskimi in albanskimi komunisti "prisrčni odnosi", dokler ni prišel na površje albanski komunist Koči Dzoze, katerega je Enver Hodža po resoluciji Kominforma obtožil kot agenta jugoslovanske kompartije, ki je hotel "izpremeniti albansko partijo iz marksistično-leninistične v buržujsko in s tem uničiti edinstvo partije

in ljudsko demokracijo v Albaniji". Hodža dalje omenja tudi "izdajalsko delova = nje" Lire Gega in Dale Ndrea, ki sta bila skupno z jugoslovanskim komunistom Pe- trom Bulatovićem streljana lanskega novembra. Niti Dzoze niti ostali niso bili rehabilitirani, ko je prišlo do novih odnosov med Jugoslavijo in Sovjetsko Zvezo. Enver Hodža mlati v svoji brošuri desno in levo po "revizionistih", "pristaših nacionalnega komunizma", itd., kar v tej zvezi ne more leteti na nikogar drugega kot na Tita in njegovo partijo. A ko govori o odnosih z Jugoslavijo, trdi, da si albanska partija prizadeva ustvariti boljše odnose s Titom "na osnovi načela mark- sizma-leninizma in proleterskega internacionalizma ter na osnovi enakih pravic in nevmešavanja v notranje zadeve drugih" (torej vse, kar Tito zahteva tudi zase) - a da tako izboljšanje "zavisi v mnogočem od jugoslovanskih voditeljev".

Ta brošura, ako bi bila izdana v Tirani, ne bi povzročila v Beogradu toliko prahu. Toda dejstvo, da je izšla v Moskvi v slavo in čast 40-letnice oktobrske re- volucije in da jo je izdala sovjetska državna založba, postavlja stvar v čisto drugačno luč.

Očividno je tudi bilo, da si jugoslovanski časopisi prav nič ne prizadevajo prepevati alelujo sovjetskim sputnikom. Tako časopisi kot radio so objavljali ko- mentarje, v katerih so posredno omalovaževali te sovjetske iznajdbe, češ, Sovje- ti naj se zavedajo, da se je njihovim znanstvenikom to posrečilo samo na podlagi uspehov drugih tujih znanstvenikov in pa - kar so dosegli oni danes, bodo dose- gli na Zahodu jutri. Prednosti torej ni mogoče obdržati trajno in zato je vsaka tekma, "ki ogroža mir", nesmiselna in "škodljiva za človeštvo". Jasno je, da med tem ko so vse satelitske radijske postaje (na zemlji) in časopisi peli slavo sov- jetskemu geniju in zmagi nad imperialisti, takšno ponašanje v Jugoslaviji ni bi- lo ravno povšeči Moskvi. In ko je prišlo do proslavljanja oktobrske revolucije, je Tito lepo ostal doma, da bi mu očividno ne bilo treba sedeti poleg Envera Ho- dže in ziniti še kakšno bolj pametno.

Napisal pa je članek, ki so ga objavili vsi jugoslovanski listi in radijske postaje, v katerem je objavil, da je zmaga socializma zgodovinsko neminovna, a da mora obstojati med vsemi socialističnimi silami "popolna enotnost za ohranitev ni- ru, ustvarjalni razvoj socializma in pravilne socialistične odnose med državami, ki že grade socializem, (podčrtal jaz -op.), kajti samo na ta način bo sociali- zem privlačen ne le za delavski razred v kapitalističnih deželah, marveč tudi za vse napredne ljudi v svetu. To je imperativ doslednega internacionalizma."

"Miren in hiter napredek socializma je težko zagotoviti v pogojih sedanjih mednarodnih sporov in nevarnosti novih vojnih spopadov. To je možno samo v pogo- jih mirne in aktivne koeksistence med narodi in deželami z različnimi socialnimi sistemi. Samo s konstruktivnim tekmovanjem na ekonomskem in znanstvenem področju ter v socialnem razvoju nasploh se lahko človeštvo izogne novi katastrofi in spo- zna vrednost in prednost novega socialnega sistema - socializma," je zaključil Ti- to. PRAVDA je ta članek ponatisnila brez komentarja. Očividno je bilo, da so Ti- tove besede letele tako na Zahod kot na Vzhod. Pojasnile pa so tudi v neki meri, zakaj je Kardelj kasneje odbil, da podpiše deklaracijo v Moskvi.

Kardelj & Veselinov : Hruščev & Buranov

Na jubilarnem zasedanju Vrhovnega Sovjeta, kateremu so prisostvovala delega- cije vseh tujih komunističnih partij, je Hruščev mučil svoje poslušalce cele tri ure. Kaj je povedal, je v glavnem poznano, toda spet je treba poudariti, da so grožnje, ki jih je izrekel, letele nele na imperialiste in reakcionarje, marveč v enaki meri tudi na neposlušne in omahujoče komuniste same, odnosno one tuje pa- tijce, ki jim Moskva ni druga Meka. Proces, ki ga je Hruščev načel s svojim govo- rom na 20. kongresu KPSZ, je sedaj zavzel že takšno širino, da je bilo nujno, da Hruščev popravi vtis, ki ga je napravil. In kako bi to bilo primernejše kot v sa- ci satelitov v vsemirju in raket na Rdečem Trgu?

"Toda ne moremo se strinjati s tistimi," je rekel, "ki si prizadevajo upora- biti kritiko kulta osebnosti za napade na komunistično partijo. Ko partija kriti- zira nepravilne plati delovanja Stalina, se je in se bo borila proti vsem tistim, ki bodo obrekovali Stalina; ki pod krinko kritike kulta osebnosti nepravilno, na- pačno prikazujejo vso zgodovinsko obdobje delovanja naše partije, ko je njenemu centralnemu komiteju načeloval Josif Visarionovič Stalin... Nekateri kritiki si na vse načine prizadevajo očrniti to obdobje naše partije, oblatiti tisto široko pot, katero je utrla Sovjetska Zveza v svoji borbi za socializem. Funkcionarje, ki so zvesti leninizmu in ki so se požrtvovalno borili in se bore za ljudske in- terese, za stvar socializma, imenujejo stalinisti, pripisujejo temu negativni po- men. Na ta način bi radi ponižali, kompromitirali funkcionarje komunističnih in

delavskih partij, ki so vdani stvari marksizma-leninizma, načelom proletarskega internacionalizma. Kritiki take vrste so ali zagrizeni obrekovalci ali ljudje, ki drsijo proti strohnelim pozicijam revizionizma, prizadevajoč si s kritiko stalinizma prikriti svoj odstop od načel marksizma-leninizma... Partija se je borila in se bo borila tudi v bodoče odločno proti vsakemu odstopu od marksizma-leninizma, proti poljubnim poskusom spreveriti njegovo bistvo, proti vsem tistim, ki bi radi oslabili našo borbo za socializem in komunizem in izpodkopali našo enotnost.

A kdo je bil med prvimi, ki je uporabil izraz "stalinizem" in "stalinisti", ako ne ravno Tito in njegova partija? Kdo se je temu postavil po robu, ako ne ravno zvesti stalinist Enver Hodža, ki je med redkimi satelitskimi voditelji, ki jih ni pomedla metla "destalinizacije"?

Kardelj je očitno dobro razumel poudarek v Hruščevih besedah. Toda, prav tako kot je pohvalil Sovjetsko Zvezo za njene uspehe, je enako dal na znanje, kakšno mišljenje prevladuje na jugoslovanski strani.

Potem ko so se izkašljali Mao Tse-tung in nekateri drugi gosti na zasedanju, je Edvard Kardelj rekel med drugim:

Za časa oktobrske revolucije je bilo med rdečimi gardisti 30.000 jugoslovanskih prostovoljcev. Za časa hitlerjanskega napada na Sovjetsko Zvezo je prišlo do ustaje v Jugoslaviji, ki jo je vodila jugoslovanska KP. "To je bil dokaz proletarske solidarnosti s prvo deželo socializma v praksi." (A kje so bili takrat oni, ki so za časa Kominforma z vsem besom napadali Tita, a so za časa vojne čakali, da jih na stolčke posadi Rdeča Armada?) Odtlej so bili doseženi v Jugoslaviji veliki uspehi. "Sedaj skupno gradimo prijateljske odnose in sodelovanje med Jugoslavijo in narodi Sovjetske Zveze, odnose in sodelovanje, ki je osnovano na velikih idejah proletarskega internacionalizma in ravnopravnosti neodvisnih narodov." (Pri tem je diplomatsko zamolčal, kaj se je zgodilo l.1948.) Moram "podčrtati" željo jugoslovanskih narodov, da pride do rešitve vprašanja razorožitve in prepovedi nuklearnega orožja in "da se razvije vsestransko sodelovanje med narodi in deželami z Vzhoda in Zahoda neglede na socialno ureditev posameznih dežel." Prišel je čas, ko "moramo" izjaviti, da je vojna zastarela stvar pri reševanju spornih vprašanj in da "socialistične dežele ne mislijo vsiljevati svoj sistem nikomur in da spoštujejo voljo vsakega naroda, da sam rešuje vprašanja svojega notranjega sistema," enako kot te dežele zahtevajo, da se jih pusti pri miru, da nemoteno grade svoj sistem.

Vkljub ploskanju, ki ga je bilo itak pričakovati, je Kardelj vseeno ostal bela vrana. Gomulka je sicer pokazal precej samostojnosti, toda ko je prišlo do podpisovanja deklaracije deset dni za tem, je stisnil rep med noge.

Nekaj dni za jubilarnim zasedanjem, ko je Moskva že dobila tekst Veselinovega govora v Beogradu, je stvar ponovno sprožil moskovski komentator Buranov, ki ni dopustil nobenega dvoma, da je "Titoizem škodljiv.

"Imperialisti, da bi oslabili ter izpodkopali to silo (socialistični tabor), želijo prizadeti enotnost socialističnih dežel," je rekel Buranov. "Pridržujoč se svojega davnega načela "divide et impera", si na vse kriplje prizadevajo ločiti socialistične dežele. Ta ideološka diverzija se vrši med ostalim pod zastavo "narodnega komunizma", "liberalnega komunizma", itd. Državni sekretar ZDA, Dulles, je v vrsti javnih nastopov odprto izjavil, da obeta razširitev nacional-komunizma velike perspektive kapitalističnemu svetu. Ni kaj težko dojeti, kakšne perspektive je imel v vidu ta zagrizeni zagovornik kapitalizma. Gre za ločitev dežel, ki spadajo v socialistični tabor, a bi se nato obračunalo z vsako od njih posamič..." Poleg "ideološke diverzije" se imperialisti poslužujejo tudi oboroženih akcij, kot n.pr. na Madžarskem. "Kaj je iz tega izpadlo, je dobro znano... Se da je Madžarska še trdnější člen svetovnega socialističnega sistema!"

Tako Buranov. A dobro je poznano, da Dulles pod "narodnim komunizmom" ni mogel misliti na nikogar drugega kot na Tita in morda Gomulko. Enako ni mogel misliti drugače Buranov in uredništvo moskovskega radia.

Lenuhi v Kremlju imajo ključ

Ideološka borba se nadaljuje z nezmanjšano silo. To je jasno potrdil Jovan Veselinov, član centralnega komiteja jugoslovanske zveze komunistov, ki je bil glavni govornik na svečanem mitingu v Beogradu na čast obletnice oktobrske revolucije, kateremu je prisostvovalo okrog dva tisoč komunističnih veljakov, "državljanov", in vojakov. S tem govorom je bilo morda tudi zadoščeno dejstvu, da je bil prestavljen kongres zveze komunistov od novembra na april. Jasno je, da bi bilo pod sedanjimi neustaljenimi okoliščinami težko imeti kongres, ki bi moral nujno zabeležiti "ideološko diverzijo" in še nadaljno obstojanje nesporazumov s sovjetsko komunistično partijo in tkzv. taborom socializma.

Veselinov je v svojem govoru na veliko citiral Lenina, toda na dan je pri = vlekel samo take citate, ki so potrjevali pravilnost poti, ki jo ubirajo jugoslo = vanski komunisti. Ako bi te poti nihče ne napadal, Veselinovu pač ne bi bilo po = treba tolikšnega truda. Zato se je moralo jasno postaviti v glavah poslušalcev = vprašanje: Ali se še vedno bomo z Rusi?

"Marksizem je direktiva za akcijo in prav zato ta nauk ne more biti kanoni = ziran in klasificiran v paragrafe, katere morajo vsi izpolnjevati," je rekel Vese = linov. "Samo lenuhi in birokrati lahko mirno ležijo na svojih posteljah in negu = jejo stare resnice in stare teme, navdušeni nad samimi seboj, verujoč, da samo oni = držijo v rokah ključne marksistične resnice in nezmotljivosti... Marksizem-lenini = zem bi ne bil živ ustvarjalni nauk, ako se ne bi razvijal istočasno z razvojem = revolucionarne borbe mas... Teorija, je rekel Lenin, mora dati odgovor na vpraša = nja, ki jih postavlja praksa... Bogata praksa zahteva in nudi teoretično raz = pravljanje modernega socialističnega pokreta in splošnega gibanja v svetu - od = pojavov delavskih osvobodilnih gibanj pa do razvoja v kapitalističnih deželah po = drugi svetovni vojni... Izkušnje so pokazale, da vsako vsiljevanje določenih sta = lišč in sistemov ni računalo s specifičnostmi posameznih dežel in da ni služilo = stvari socializma ter da je zmanjšalo do minimuma neodvisno vlogo posameznih par = tij in dežel."

Veselinov je smatral za potrebno, da ponovno poudari, kako je jugoslovanska = komunistična partija dvignila ljudi k oboroženemu upor, ko je Hitler napadel Sov = jetsko Zvezo, in da posredno zavrne druge partije, ki se sedaj zaganjajo v jugo = slovansko zvezo komunistov. "Leto 1941. je postavilo našo partijo na preizkušnjo = enako kot tudi druge delavske pokrete v Evropi," je rekel Veselinov. Toda: "Mi = smo bili posebno resno prizadeti 1948. leta, ko je prišlo do abnormalnih odnosov = med socialističnimi deželami in ko se je poskušalo likvidirati vsakršno samostoj = nost naše partije in dežele... Zahvaljujoč enotnosti naše partije in našega nara = da, njihovi nerazrušljivi volji, da gradijo novo socialistično družbo in da ohr = nijo svojo svobodo in neodvisnost, mi smo prešli vse težave in danes lahko reče = mo, da smo dosegli zavirljive uspehe... Mi ne nameravamo vsiljevati naših izku = šenj o družbenem upravljanju nikomur, toda smatramo, da predst = avljajo doprinos k splošnemu socialističnemu razvoju in da so osnovane na marksistično-leninističnem = nauku... Kdorkoli veruje, da je možno vse razvijati po istem kopitu in da bi mora = le dežele in posamezni delavski pokreti posnemati druge namesto iskati svojo last = no pot, ta ne ve nič o marksistično-leninističnem nauku..."

In kot da bi odgovarjal na napade o revizionizmu in na poskušaje, da se vse = partije ponovno podredi Kremlju, je Veselinov citiral Leninove besede: "Nič ne bi = bilo bolj bedno v teoriji in bolj smešno v praksi, ako bi se bodočnost vsakogar = pobarvala z isto sivo barvo v imenu historičnega materializma. To bi predstavlja = lo samo packanje z isto barvo in nič več... Demokracija v socializmu je najpopol = nejša oblika demokracije za posameznika in za končno izumiranje države... Kdorko = li bi trdil, da v socializmu ne more biti samoodločbe naroda, bi izustil prav ta = šen nesmisel, kot če bi trdil, da je demokracija v socializmu nepotrebna."

Edino v enem pogledu se je Veselinov najbrže zmotil, odnosno se je pokazal = prevelikega optimista. "Vse socialistične dežele se bore za mir in mirno koeksi = stenco med narodi in deželami z različnimi sistemi. Medsebojno sodelovanje med so = cialističnimi deželami se razvija in jača na osnovi enakosti in nevmešavanja v = notranje zadeve posameznih narodov in partij," je dejal. Takrat seveda še ni ve = del, da bodo Kardelja in Rankovića presenetili v Moskvi z deklaracijo trinajstih, = sedaj dvanajstih komunističnih partij, ki nudi tem partijam samo eno stično toč = ko: sovraštvo in strah pred kapitalističnimi imperialisti. A na to karto je svo = ječase igral že Stalin in vzpostavil diktaturo Kremlja nad vsemi ostalimi parti = jami - z vsemi primernimi posledicami, ki so si jih v Beogradu dobro zapomnili. = Da bi odbili podpis na tej deklaraciji samo zato, ker bi številka 13 bila nesreč = na številka, bi bil preenostaven izgovor. In res, jugoslovanski veleposlanik v = Moskvi je jasno povedal tujim novinarjem: "Nismo podpisali, ker se z deklaracijo = ne strinjamo." Toda na svojem stališču bodo jugoslovanski komunisti lahko vztra = jali smo toliko časa, dokler se Hruščevu ne bo posrečilo zasesti Stalinovega pre = stola in pa - dokler bo svobodni svet držal Sovjetski imperializem v šahu.

Lojze Zupan

LJUBLJANSKI KOLODVOR: Ljubljanska občina se je končno odločila, kako = rešiti vprašanje železniškega vozla v Ljubljani. Železniška proga bo o = stala v sedanjem nivoju, glavna križišča cest in železnice pa bodo uredi = li s podvozi. Ranžirni kolodvor v Zalogu bo razširjen, ljubljanski tovorni = bo premeščen v Moste, kurilnica pa k letališču. Kolodvor bo imel štiri o = točne perone s podzemeljskimi dohodi. Postojno poslopje pa bodo kasneje = zgradili v višini Resljeve ceste.

KAKO JE V JUGOSLAVIJI /II/

Mnenje Jugoslovanov o gospodarskem položaju doma je veliko bolj izkristalizirano kot pa mišljenje o politični strani življenja. Človek ki je pred kratkim bil v tujini pravi: "Teško je posplošiti javno mnenje glede gospodarskega sistema po morebitnem prevratu. Nisem gospodarstvenik in tako ne morem povedati nekaj določenega. Ljudje se na splošno zavedajo napak, ki se pri nas delajo; če pa že mislijo na bodočnost, si žele nekaj bolj stabilnega in naprednega. Seveda so problemi manj zapleteni če govorimo samo o Sloveniji kot pa če govorimo o Jugoslaviji kot celoti. Dejstvo da živi trenutno na tisoče mladih ljudi (ne vštevši seveda emigrante) v Nemčiji in po vsem svetu po mojem mnenju gotovo vpliva na mišljenje ljudi o gospodarskem in političnem redu. Študenti poskušajo dobiti prakso, medtem ko so drugi pripravljene delati celo v rudnikih, da bi si s prihranjenim denarjem kupili radio, motorno kolo ali avto. Vsakdo lahko vidi razliko med dobrotami, o katerih govore komunisti in realnostjo v državah, kjer si po nekaj mesecih dela lahko s prihranki kupiš avtomobil."

Nekdo drugi gleda na položaj z bolj političnega vidika: "Mirna evolucija jugoslovanskega režima v demokracijo bi bila mogoča samo, če bi Tito umrl in bi prišlo do borbe med njegovimi nasledniki. Trenutno je vse odločeno od vojske in tajne policije, medtem ko srednji in nižji kadri nimajo nobene besede. Sestav policije se je v zadnjih letih precej spremenil, ker so jo nekdanji člani zapustili in je prišlo na njihova mesta mnogo novih ljudi. Iz vojske je bila izločena večina neizobraženih oficirjev, tako da so preostali samo najbolj inteligentni.

"Čeprav večina prebivalstva sovraži režim, je vsaka prevratna organizacija nemogoča, ker je policijska kontrola še vedno zelo močna. Velika večina je prepričana, da bo tem slabše za prebivalstvo, čim bolj bi se Jugoslavija približala Sovjetski Zvezi.

"Delavci so izredno nezadovoljni in v večjih tovarnah morajo komunisti znova podvzemanj propagandistične akcije, da jih pomirijo. Gledano s stališča oblasti so delavski sveti politično nezanesljivi, vendar delavci ne dovolijo, da si jim odtegnejo pravice, ki so si jih pridobili. To velja zlasti za 'dopunske plate', ki so v nekaterih primerih enake tromesečnemu zaslužku.

"Ljudje trde, da so ogrski begunci, ki so prišli v Jugoslavijo po večini bivši člani AVO (tajne policije), ki so iskali zatočišče pred revolucionarji in ne pred Sovjeti. Sedaj se vračajo na Ogrsko predvsem taki ljudje. Sovjetski vojaki, ki so poizkusili dezertirati v Jugoslavijo, so bili takoj vrnjeni sovjetskim oblastem, ne da bi bili najprej zaslišani."

Druga oseba ne more razumeti ameriške pomoči Titu: "Na ljudi napravlja zapadna politika najslabši vtis. Ne morejo razumeti, zakaj Združene države mečejo milijone za Tita, kateri sploh ničesar ne namerava narediti proti komunizmu in dela vse, da komunizmu pomaga iz slepe ulice, v kateri se le-ta sedaj nahaja. Dokler traja taka politika, je težko upati na kakršnokoli opozicijo, ker ljudje nimajo nobene moralne podpore za kaj takega.

"Gospodarstvo še vedno ne deluje. Posebno kmetje nočejo ničesar slišati o komunističnem režimu in mu ne verjamejo nobene besede. Samo okoli 30% delavcev izvršuje svoje po zakonih določene naloge. Večina prebivalstva nima nobene dobre besede za sedanji gospodarski sistem, vendar bi bilo geslo 'Nazaj h kapitalizmu' skoraj nesprejemljivo. Krilatca 'Svoboda privatni inicijativi!' bi pa verjetno bila zelo dobro sprejeta".

"Sestanki komunističnih študentovskih organizacij sploh niso obiskani", pravi drugi Jugoslovan, "vendar študenti drug drugemu še vedno ne zaupajo. Samo tisti, ki prihajajo iz istega kraja ali se sicer zelo dobro poznajo, se upajo izmenjati svoje mnenje.

"Komunistični voditelji uživajo veliko nepopularnost, ker žive v neverjetnem luksuzu in ker ravnajo brezobzirno z podrejenimi, kar je

značilno za novo pečeno gospodo. Dosedaj so višji in nižji voditelji stanovali v zaplenjenih vilah, toda odslej tudi te niso več dobre zanje. Začeli so z zidanjem novih zgradb z osemsobnimi stanovanji, ki bodo rezervirana za ministre in ostale visoke uradnike.

"Gospodarski položaj je izredno slab. V začetku leta so zvišali plače za deset odstotkov, toda cene potrebščinam so se istočasno dvignile za dvajset odstotkov.

"Preteklo leto je bilo odpuščenih od dela precejšnje število delavcev zlasti v gradbenih podjetjih. V Sloveniji so odpustili zlasti ljudi iz južnih predelov države.

"Večina tovarn dela z izgubo. Tako je na primer Litostroj, ki je sicer tovarna turbin, začel izdelovati zaboje in kuhinjsko pohištvo, da bi mogoč dalje obstojati. Ljudje nimajo zaupanja v izdelke novih tovarn, kateri leže v skladiščih. Prodaja tekstilnih izdelkov je tudi slaba, ker so izdelki zelo dragi; to je posledica politike cen, ker vlada poskuša financirati težko industrijo z dobički tekstilne industrije."

Lowenthal, ki je pred kratkim bil v Jugoslaviji, sicer ne piše o nezadovoljstvu, ki ga občutijo navadni državljani Jugoslavije, ampak ugotavlja, da je malo verjetno da bi se režim zasukal na stari kurz, ki je prevladoval pred prekinitvijo odnosov s Sovjetsko zvezo. Takole piše: "Tu ne gre samo za gospodarsko pomembnost ameriških dostav pšenice in bombaža ter zapadnonemških reparacij ali celo za obseg jugoslovanske trgovine z zapadom, ki daleko presega bodisi trenutni bodisi planirani obseg gospodarske pomoči Vzhoda ali trgovine z njim. Tudi ne gre izključno za pomembnost notranjih gospodarskih reform v Jugoslaviji. Gre za čisto osnovno dejstvo, da je po izkušnjah s staljinizmom v naslednjih letih, ko je dežela bila pristopna v vedno večji meri za stike z Zapadom, pretežna večina Jugoslovancev, med njimi tudi precejšen del partijcev, postala prepričana o gospodarski in kulturni nadmoči Zapada in o svoji prepadnosti k Zapadu. Nič ne dokazuje tega bolje kot navedbe "Borbe" dne 12. avgusta tega leta o številu beograjskih višješolcev, ki so si izbrali ruščino kot glavni tuji jezik (ruščina je do 1950 bila obvezen tuji jezik). Bilo jih je bore en in pol odstotkov, kar je zelo skromen prirastek k najnižji točki 10% v šolskem letu 1952/53.

"Dejstva te vrste znova in znova prepričujejo zapadnega opazovalca ki živi v Jugoslaviji, da je povratek k sovjetskemu sistemu nemogoč. Ker je hegemonija partijske diktature še vedno nedotaknjena, se bom moral izraziti bolj previdno in reči da je tak povratek moč vsiliti nasprotujočemu narodu samo z rizikom upora. Tak upor bi po mojem mnenju lahko samo zlomil enotnost partije. Leta razprave o staljinizmu so privedla do važnih revizij teorije jugoslovanskih komunistov; revizije, ki se sicer zde Djilasu malodušne, ki pa se vendar ne dajo izbrisati s potezo peresa samo zato, ker se je izpremenil diplomatski položaj."

Tako Lowenthal, vendar se nekaterim doma zdi, da se je položaj poslabšal, odkar se je Tito približil Moskvi. "V splošnem se je pritisk povečal", pravi nekdo, "odkar so se odnosi s Sovjetsko zvezo spet izboljšali. Ljudje se še vedno boje tajne policije. Vso odnosi znanstvenih institutov z inozemstvom so še vedno nadzirani od UDBE. Potne liste za potovanje tujino je sadaj lažje dobiti, toda večina potujočih je zaslišana pred ali po potovanju in izprašana o svojih znanjih v tujini.

"Vendar ta pritisk ne more prepričati tega, da postaja odpor proti komunistom vedno večji. Mnenje ljudstva o partiji se najbolj izraža v dovtipih, med katerimi se eden najnovejših glasi: "Nove nagrade so bile naznanjene za tiste komuniste, ki pridobe nove člane: Kdor pridobi enega novega člana, mu ni treba več hoditi na partijske sestanke. Kdor pridobi dva nova člana, lahko sam izstopi. Kdor pa pridobi tri nove člane, dobi potrdilo, da ni nikdar bil član partije."

Taka so torej mnenja. Odgovarjajo resnici, ali pa so le izraz mnenja tistih, ki so razočarani s položajem doma in bi radi dali duška svojemu jeziku?

J.G.

Kmetijski magazin v Mariboru je lani kupil na Holandskem tolikšno količino cianovodikove kisline, ki bi zadoščala za tamk. potrebe deset let, a je že pokvarljiva po enem letu. Nedavno je eksplodirala in povzročila požar.

PISMA UREDNIKU

SAMOODLOČITEV: G. urednik! V KT 122 je bil g. Lovrenc mnenja, da imajo Hrvati je pravico odločati, ali hočejo ostati v Jugoslaviji ali ne "tako, ko bo svobodno glasovanje o tem mogoče". Moje stališče je, da je nujna podrobna svobodna diskusija, preden do glasovanja sploh pride. Emigrantske razprave vendar ne morejo nadomestiti svobodno diskusijo, na katero imajo jugoslovanski državljani pravico tako, ko bo to mogoče. Samo svobodno glasovanje namreč ni oznaka demokratičnosti; potrebna je kar le možna podrobna razprava. Mnogi nazivajo demokracijo "vladavino s pomočjo razprave".

G. Lovrenc pravi, da mu ni jasno "kdo naj bi objektivno odločil ali je 'videti, da skupno življenje ni možno v zares demokratični Jugoslaviji'" in smatra, da je postavljanje objektivnih pogojev nemogoče. S tem bi se strinjal, če bi bili samo hrvatski interesi, katere moramo vzeti v poštev ko se pojavi njihova zahteva za uporabo pravice do samoodločitve. Na osnovi dejstva, da imajo Hrvati pravico do samoodločbe, ni mogoče zahtevati od ostalih jugoslovanskih narodov, da brezpogojno dovolijo Hrvatom odcepitev, ki bi lahko škodovala življenjskim interesom Jugoslovonom nehrvatskih narodnosti. Torej imajo pravico varovati svoje koristi in razgovarjati s Hrvati, pod kakšnimi pogoji in s kakšnimi garancijami od hrvatske strani, jim bodo mirno dovolili odcepitev.

Tretji činitelj pa je morda najvažnejši, ker je ta, priznavajoč pravico do samoodločbe narodom Avstro-ogrske, ustvaril - Jugoslavijo. To so Amerikanci, Britanci in Francozi, ki nočejo hrvatske države, ker se jim še vedno obrača želodec, kadar se spomnijo Paveličeve Hrvatske in ker jih ni moč prepričati, da je pod Hrvatom Titom samo hrvatski narod preganjan. Ta tretji činitelj bo odločil, če resnično ni skupno življenje v zares demokratični Jugoslaviji možno. Če bo videti, da ni, to ne bo že nujno pomenilo razbijanje Jugoslavije. Njihova odločitev bo namreč lahko pomagala priti na oblast v Jugoslaviji novemu diktatorju, ki bi bil naklonjen Zapadu, ker lahko iz Titovega priera danes napačno zaključujejo, da jugoslovanski narodi potrebujejo diktaturo.

B. Simonič

"OB PRAVEM ČASU": G. urednik! Dovolite nekaj misli k članku g. V. Vilderja v KT 122. - O narodnosti ne odloča jezik (Američani in Angleži), ne vera (katoliški in protestantski Nemci), ne državne meje (manjšine v drugih državah), ne skupni postanek in poreklo (nemški Švicarji in Nemci so ne dvomno istega porekla in postanka, a si vsaj jaz ne bi upal reči nobenemu Švicarju, da je Nemeč), temveč samo to, ali kaka skupina ljudi misli (ima "zavest"), da je en narod. Popolnoma vseeno je, ali imamo to zavest za pametno ali nespametno, za racionalno ali iracionalno, za zavest ali za "zavest". Dokler je taka zavest tu, moramo z njo računati, če hočemo biti realni. - Zavesti nastajajo in izginjajo, kako nastajajo in izginjajo narodi. Navadno trajajo take spremembe stoletja. Morda je "zavest", da so Srbi, Hrvatje in Slovenci trije narodi res nastala pod vplivom propagande. Toda med obema vojnama je bilo nedvomno dovolj propagande tudi za to, da smo Slovenci, Hrvatje in Srbi en narod. Edini uspeh te propagande je bil, da so se Srbi, Hrvatje in Slovenci čutili leta 1941. bolj različne kot pa leta 1918. Očitno so bili argumenti propagande, da smo trije ali celo več narodov, za Jugoslovane bolj sprejemljivi. - Nič nimam proti temu, da kdo prepričuje Jugoslovane, da so en narod, samo pričakovati ne smemo, da bo to rešilo vse naše probleme, ker ni nobenega zagotovila, da jih bo res tudi prepričal. Sem pa proti temu, da bi kdo politično izhajal iz tega, da se **smatrajo** Jugoslovani za en narod, ker to nasprotuje vsem mojim skušnjam od l. 1941. naprej in ker lahko privede do katastrofe, če bo mo postopali, kot da so Jugoslovani enoten narod, ako se za takega ne čutijo. Vsakdo seveda lahko trdi, da se po njegovem čutijo Jugoslovani za en narod. Nasprotnega mu ne morem dokazati, ker je v emigraciji plebiscit ne mogoč in brez smisla. Dokaz s "statističnim vzorcem", t. j. z izjavami ljudi, ki prihajajo od doma ali ki sem z njimi govoril še doma, pa kakerega gorečega zagovornika narodne enotnosti gotovo ne bo prepričal.

Narodna enotnost nima nobenega opravka s skupno državo. Če nismo narodno eno, smo zato še vedno lahko narodnostno sorodni. Sicer pa ni nikjer zapisano, da bi moral živeti v eni državi samo en narod. Če bi veljalo to načelo, bi morali tako razpustiti Veliko Britanijo, Belgijo in Indijo, da navedem samo tiste države, ki mi prve pridejo na misel. Narodna za

vest ni istovetna z državno zavestjo, osnove državne zavesti so pa včasih lahko ravno tako iracionalne kot osnove narodne zavesti.

Moje mnenje je, da države ni mogoče graditi na narodnem edinstvu, dokler se večina naših ljudi ne čuti narodnostno eno. Zaradi tega še ni potrebno, da bi se sovražili ali da bi razbili skupno državo. Medsebojna strpnost pa lahko trenutno temelji samo na tem, da priznamo drug drugemu, da smo različni, a da smo kljub temu sorodni, in da zgradimo skupno državo v skladu s to različnostjo. F.Lovrenc

PES V SATELITU: G.urednik! Imate prav, da zabavljate nad spačeno rahlo čutnostjo tistih, ki se bolj razburjajo zaradi enega psa, ki je poginil v satelitu, kot so se zaradi tisočev ljudi, ki so jih pospravili komunistični režimi v dolgih letih krvave vlade. A po drugi strani je pomembno, da so celo sovjetski ljudje sočustvovali s psom. Morda se bodo domislili, da so jih oblasti vlekli za nos, ko so v začetku namigavale, da bo peš rešen in ko so prikrivale, da je poginil. Morda bodo svoje dognanje raztegnili na izjave sovjetskih oblasti na splošno. Če je tako psica Lajka vsaj ne koliko pripomogla graditi zdravo nezaupanje do sovjetskih oblasti, zašluži lep spomenik. T.G.

==:==

ILIJADA (Pomotoma je v 222. številki izostal zaključek "pisma iz Amerike", v katerem je Pk odgovarjal na članek g. Lojzeta Ilije o "Mihajlovičevstvu - kakor je bilo", objavljen v Slovenski državi meseca oktobra. To dopolnilo se glasi:)

Če pa ni kaj pisati o pozitivnem prizadevanju in dosežanjih zaključkih o študiranju problemov eventualne svobodne in samostojne Slovenije in če manjka umerjenih, treznih prispevkov, potem naj se uredništvo poslužuje pač takih mašil kot n. pr. "Prašiči so pametnejši od konj", kar z uspehom in očitno brez žlih posledic dela že vrsto let Ameriška domovina. Prizadevanje za samostojno slovensko državo naj bi obsegalo resno in trezno preučevanje vprašanj, ki se utegnejo nekoč postaviti pred slovenski narod, ne pa cinično, destruktivno blatenje in sramotenje vsega, kar ni v skladu z nekim ozkim konceptom. Pk.

SOCIALNI SKLAD je sprejel sledeči darili: obleko v vrednosti £ 4.5.0 od gospe D.P. ter znesek £ 15 od "Dobrodelnega združenja svobodnih državljanov Jugoslavije" v Londonu. Prisrčna hvala!

V tem letu so pomoč prejeli:

- Slov.kat.društvo sv.Barbare v Valka taborišču pri Nürenbergu (Nemčija), v mesecu februarju, znesek £ 3.0.0.
- A.H.na Dunaju, v mesecu marcu, znesek £ 3.10.0.
- D.J.v Monakovem, v mesecu oktobru, znesek £ 4.0.0. in
- družina V.F. v Angliji oblačila v vrednosti £ 3.5.0.

Knjiga V.Vilderja "BIKA ZA ROGE" predstavlja brez dvoma, kljub mnogim kritikam in kljub temu, da piše "plove proti toku", nov doprinos k razumevanju jugoslovanskih vprašanj. Dobro vezano in čedno ti skano knjigo (v latinici) lahko naročite za 15/6 pri avtorju (93 Peter's Court, Porchester Rd., London W.2.) ali za 3 dolarje pri G.Sporer 32-36-47th St, Astoria 3, L.I., NEW YORK (N.Y.).

Znižujemo naročnino za pol leta vsem novim naročnikom, če se naroče na KLIC TRIGLAVA do 31. decembra. Dobili bodo šest številok za 10/- odn. za pol drugi dolar. To je izredna prilika za one, ki so komu pozabili poslati božični dar. Naj se oddolžijo s Klicem Triglava in obdarovani se jih bodo hvalno spomnili najmanj šestkrat v polovici leta.

Uprava K. T.

KLIC TRIGLAVA izhaja okoli 20. v mesecu in ga izdaja "Slovenska Pravda". Njeno mišljenje predstavljajo samo oni prispevki, ki so podpisani od izvršnega odbora. - Naročnina za list znaša v Vel. Britaniji £ 1.4.0 na leto odnosno 6/- na četrt leta, v Severni Ameriki pa \$ 3.50 za navadno in \$ 7.00 za letalsko dostavo, drugod pa odgovarjajoča protivrednost.

NAŠ NASLOV: BM/ TRIGLAV - LONDON · WC1.

FRAN ERJAVEC:

IZ BOJEV ZA SLOVENSKO AVTONOMIJO

(Prispevek k politični zgodovini prve Jugoslavije)

I.

1. "NARODNO EDINSTVO"

Romantika je v začetku XIX. stoletja proglašala vse Slovane za "en enoten narod", ki govori "isti jezik", a vsi Jugoslovani tvorijo le eno izmed štirih velikih "narečij" enotnega slovanskega jezika. Med južnimi Slovani je našla romantika najmočnejši izraz sredi prve polovice preteklega stoletja v hrvatskem ilirizmu, ki je proglasil vsaj vse Jugoslovane za "en narod" z "enim jezikom" in v znamenju tega "narodnega edinstva" so začeli potem nacionalni Hrvatje in deloma še Slovenci voditi gibanje za zedinjenje vseh Jugoslovancev. Pri Hrvatih je ta romantična bajka v drugi polovici preteklega stoletja pod vodstvom A. Starčevića degenerirala v šovinistični in vprav surovi velehrvatski ekskluzivizem, dokler se ni potem v začetku tega stoletja vsa najboljša hrvatska mladina ponovno vrnila k ideji jugoslovanskega narodnega edinstva. Pri Slovencih je ta mit le bolj ali manj vegetiral trajno, a tik pred prvo svetovno vojno je z vprav elementarno silo zajel vso slovensko mladino, dočim je poskušala slovenska praktična politika predvsem organizirati vse duhovne in materialne sile svojega lastnega naroda in jih stavlja ti v borbo za doseg osnovnih narodnih pravic. Pri Srbih so se začeli pridruževati ideji jugoslovanskega narodnega edinstva šele v času kralja Petra I. mladi napredni duhovi, a njihova praktična politika je skušala predvsem utrjevati njihovo lastno ogroženo mlado državo s ciljem, da osvobodi in zedini prej ali slej še ona obsežna srbska nacionalna ozemlja, ki so živela še vedno pod tujo dominacijo.

Za časa prve svetovne vojne se je predvsem hrvatska politična emigracija takoj in jasno zavedla zgodovinskega trenutka, z organizacijo "Jugoslovanskega odbora" visoko dvignila idejo narodnega edinstva in začela smotno borbo za politično osvobojenje in zedinjenje našega "troimenega naroda". Slovenska politična emigracija je bila tedaj neznatna in le malo reprezentativna, doma smo bili pa prva tri leta vojne brutalno prisiljeni k političnemu molku, a čim nam je bila z obnovitvijo parlamentarnega življenja dana prilika, smo se tudi mi zagnali v vprav veličasten boj za narodno zedinjenje in politično osvobojenje ter organizirali ta boj v vseh jugoslovanskih pokrajinah Avstro-ogrske monarhije. Tudi pri Slovencih se je vršil ta grandiozni boj, ki ga je sprožila "majniška deklaracija", v imenu "narodnega edinstva" Slovencev, Hrvatov in Srbov.

Za Srbe je bila prva svetovna vojna po sili prilik izprva izrazito obrambna vojna. Konec l. 1914. je potem na iniciativo slovenskih emigrantov v Srbiji tudi srbska narodna skupščina soglasno proglasila za vojni cilj osvobojenje in zedinjenje vseh Jugoslovancev, vendar je bilo v vsej tedanji srbski politiki jasno videti ne kako dilemo: odgovornim uradnim krogom, ki so morali upoštevati najrazličnejše realnosti, je šlo predvsem za žilavo nadaljevanje obrambne vojne s ciljem zedinjenja vseh srbskih pokrajin, a jugoslovansko nastrojeni tabor je stalno podčrtoval maksimalni cilj, to je osvobojenje in zedinjenje vseh Jugoslovancev. Ta dilema je po dokumentarnem pričevanju M. Paulove navzlic krfskemu paktu hudo kompro-

mitirala tedanjo našo borbo, vendar je elementarni razvoj dogodkov potem jeseni 1.1918. sam privedel do osvobojenja in zedinjenja vsaj velike večine Jugoslovanov.

Že v nekaterih prejšnjih svojih člankih sem poudarjal, da je teza o jugoslovanskem narodnem edinstvu le romantična bajka, ker ta ko edinstvo že nekako tisoč let dejansko ne obstoja več, temveč i mamu v jugovzhodni Evropi opraviti s štirimi, ako ne celo s petimi tesno sorodnimi jugoslovanskimi narodi: Slovenci, Hrvati, Srbi, Bolgari in morda še z Macedonci. Toda ako človek razglablja našo politično zgodovino, mora vendarle priznati, da so se odigravala njena najlepša in najpozitivnejša poglavja (zlasti pri Hrvatih) ravno v znamenju ideje narodnega edinstva. Prav posebno nam pa prikazuje to še prva svetovna vojna, kajti pri njenem podrobnem študiju prihaja človek nehote do zaključka, da bi brez tako močnega poudarjanja te bajke sploh ne bilo prišlo do našega osvobojenja. Odkrita (italijanska) in prikrita (angleška in ruska) nasprotovanja našemu, izrečno še slovensko-hrvatskemu osvobojenju, so bila tako močna, da bi ga prav verjetno preprečila, vsaj v tolikem obsegu. To grozečo nevarnost je moglo premagati samo potencirano poudarjanje našega narodnega edinstva doma in v emigraciji.

Čeprav torej jugoslovansko narodno edinstvo dejansko že tisoč let kratko in malo ne obstoji, je pa odigrala ta romantična bajka s svojimi idealnimi nosilci vred vendarle ogromno pozitivno zgodovinsko vlogo, ki je ne more podcenjevati noben politični zgodovinar. Danes mirno lahko trdimo, da je bilo taktično edino uspešno, da je zgradil Trumbićev "Jugoslovanski odbor" vso svojo borbo ravno na to geslo in pri tem zapostavil vsa vprašanja praktične realizacije našega zedinjenja, čegar težkoče je prav tako pravilno predvideval že Supilo. Enako je neutajljivo zgodovinsko dejstvo, da se je ves boj doma, na terenu, bojeval predvsem z geslom o narodnem edinstvu Slovencev, Hrvatov in Srbov, za katerega so se izrekli tedaj vsi Slovenci brez izjeme, ogromna večina Hrvatov in vsi legitimni predstavitelji Srbov. Čeprav je torej naše narodno edinstvo čisto nerealno, romantičen mit, pa nikakor ni mogoče tajiti, da je ravno njegova zgodovinska vloga ustvarila mnogo psihološkega razpoloženja zanj in bi mogel zato po 1.1918. jako konstruktivno pospešiti notranjo kohezijo naše mlade države, ako bi mu ne bila tako hitro sledila brutalna realnost.

Romantične krilatice lahko jako dobro služijo pesnikom in slavnostnim govornikom in z njimi je mogoče razgibati tudi množice, toda za praktično politiko, ki mora reševati predvsem realna in aktualna dnevna vprašanja, so pa le malo porabne. To se je le prehitro pokazalo tudi z geslom o našem narodnem edinstvu.

Ker je bilo v okoliščinah, kakšne so vladale v drugi polovici 1.1918., pač nemogoče misliti šele na kaka razglabljanja o tehnični izvedbi našega državnega zedinjenja, bi bilo teoretično pač najnaravnnejše, da bi se bile vse na novo osvobojene pokrajine, ki so pri padale dotlej Avstro-ogrski monarhiji, za prvo silo enostavno priključile po lastni volji dotedanji kraljevini Srbiji, ki je edina že imela vse attribute in instrumente suverene države in bi šele nato nova ustava sporazumno določila tudi definitivni notranji ustroj take formirane in dejansko nove države. To je pa bilo v tedanjih okoliščinah kratko in malo neizvedljivo, ker je nastopilo osvobojenje prečanskih pokrajin z razpadom Avstro-ogrske monarhije še pred osvobojenjem vse Srbije in je bila srbska vlada sama še v emigraciji ter še niti Srbija sama ni imela tudi nobenega državnega upravnega aparata na terenu.

Glede na tak položaj je bilo potem pač čisto naravno, da se je osnovala v vsaki dotedanji politično-upravni edinici posebna začasna "narodna vlada", ki naj bi teoretično vodila le vse tekoče posle na svojem ozemlju, a po sili prilik je bila praktično skoro suverena, ker je ostalo zagrebško centralno Narodno veče praktično le ma-

lo učinkovito, a organizacija osrednjih državnih oblasti v Beogradu je bila še komaj v nastajanju. Tako smo imeli torej pozimi 1.1918.-1919. vrsto avtonomnih "narodnih (pokrajinskih) vlad", od katerih se je vsaka pač osvobodila popolnoma tuje (avstro-ogrske) nadoblasti, dejansko je pa skušala le dotedanjo politično-upravno tradicijo začasno čim bolj prilagoditi svojim lastnim razmeram in potrebam v pričakovanju bodoče enotne ureditve celotne države ter si ustvariti institucije, ki jih je poprej pod tujo nadoblastjo zaman zahtevala.

Delo teh pokrajinskih narodnih vlad je bilo na znotraj bolj ali manj uspešno (razen na Hrvatskem), a na zunaj so se pokazale z od nobene zunanje sile priznanim Narodnim večem vred brez najmanjše moči in avtoritete, radi česar je tudi precej deplasirano govori ti o tem, da smo imeli po prevratu dotedanji avstro-ogrski Jugoslo vani svojo "državo". Glede na to so tudi Italijani brez ovire lahko okupirali vso jadransko obalo globoko v notranjost, a v Sloveniji jih je moglo ustaviti šele nekaj ducatov sestradanih bivših vojnih ujet nikov kraljevine Srbije. Prav tedanji dogodki so nazorno pokazali, kako morejo pokrajinske avtonomije omogočiti organski razvoj in u = spešno reševati lokalne probleme v smislu lastnih konstruktivnih tradicij, a na zunaj ostajajo avtonomne pokrajine seveda brez vsake moči in more njih interese učinkovito varovati samo skupna država. Glede na to je bilo potem seveda tudi čisto naravno, da so ravno naj bolj ogrožene pokrajine (Dalmacija!) najbolj pritiskale, da se pohi ti z državnim zedinjenjem, kar se je zgodilo dne 1. decembra 1918.

Danes menda ni nobenega dvoma več, da leži vse jedro naših te = gob v tem, da naš nadaljnji razvoj ni šel organsko dalje. Vzroki so štirje, ki so pa v tesni medsebojni zvezi:

1) bajka o narodnem edinstvu, ki je hotela s centralizmom čisto protin naravno izsiliti unitaristično državo;

2) destruktivne sile na Hrvatskem, ki jih je razvilo ravno na = silno uveljavljanje unitarizma, potencirali pa potem neznosna hrvat ska megalomanija in politična nezrelost hrvatskih množic;

3) srbijansko nepoznanje, nerazumevanje in premajhno upošteva = nje hrvatskih, slovenskih in sploh "prečanskih" tradicij, problemov in teženj ter praktično uvajanje hegemonije zmagovite in zato samo zavestne Srbije;

4) postopna likvidacija demokracije, ki so jo vedno očitnejša nadomeščale neodgovorne avtokratske zakulisne sile (vojaška in ci = vilna kamarila) in ki jih Hrvatje in mnogi Slovenci nazivljejo "ve = lesrbske".

Velika škoda je, da nam niti eden tedanjih srbijanskih politi = kov ni zapustil svojih spominov in da do danes nimamo niti ene resne politično zgodovinske študije, ki bi nam skušala s srbijanskega vi = dika analizirati razvoj prve Jugoslavije. Od slovenske in hrvatske strani leti na to prvo Jugoslavijo, v kateri so bili odločujoči e = lement ves čas Srbi, mnogo upravičenih očitkov, a prav nič manj tu = di neobjektivnih in krivičnih, da o vulgarni demagogiji in drznih falsifikatih dejstev sploh ne govorim.

2. CENTRALIZEM

Osrednja točka vseh teh očitkov in glavni vir naše skupne kata strofe je vsekakor nesrečni centralizem, ki je našel svoj izraz v vi dovdanski ustavi. Upravni centralizem je vsaj tehnično mogoč le v homogeni državi, pravi absurdum je pa v tako raznolikih državah, ka = kršna je bila Jugoslavija, ker je kratko in malo nemogoče uspešno reševati tako različne individualne potrebe posameznih pokrajin z bistveno različno civilizatorično stopnjo in zato s popolnoma raz = ličnimi potrebami iz enega centra in po enem kopitu. Birokratičen centralizem postaja spričo vedno širših in globljih nalog moderne u prave še v homogenih državah v vedno večji meri anahronistična ovi = ra uspešnega razvoja, a v tako raznolikih kakor je bila Jugoslavija,

pa mora nujno tehnično skrahirati, vzbujati le odpor in porajati u = pravičeno vseobče nezadovoljstvo, ker praktično nujno vodi v hegemonijo najmočnejšega.

Edini zdravi temelj moderne družbe more biti demokracija, toda ve lika zmeta je misliti, da obstoji resnična demokracija le v svobodnih volitvah, svobodnem tisku itd. Ne, to so le instrumenti demokracije in prav nič več, a prava demokracija obstoji v resnični samoupravi ljudstva. Modri avstrijski notranji minister Stadion je že pred več kot sto leti dejal: "Temelj svobodne države je svobodna občina" in Gladstone je l. 1872. dejal: "Čudovite uspehe anglosaksonske rase je treba pripisati zoolj sistemu samouprave". Resnična demokracija se more izražati le v svobodnem izživljanju vseh organskih upravnih edinic, pričenši z občino preko okraja, okrožja in pokrajine do države. Le po tej poti je mogoče mobilizirati vse tvorne sile naroda in ga politično izšolati.

Ravno tako resnično demokracijo je pred prvo svetovno vojno v precejšnji meri ustvarila Srbija in njeni veliki uspehi so znani vsem. V Jugoslaviji smo pa imeli nekaj let res svobodne volitve in svobodni tisk, toda skoro vsak novi notranji minister je v masah razganjal svobodno izvoljene občinske odbore in jim postavljaj strankarske komisarje, na okrajne odbore niti nihče mislil ni nikoli, čeprav jih je predvidevala še celo vidovdanska ustava, a oblastni odbori z minimalnimi kompetencami niso životarili niti dve leti. Država brez popolne in svobodne avtonomije vseh upravnih edinic pa ne more biti nikoli demokratična, temveč je upravno le birokratična, politično pa - dikta tura strank, oboje je pa prava negacija resnične demokracije. Tudi vse politične stranke namreč imanentno bolj ali manj odkrito teže po diktaturi, ki jo more uspešno paralizirati le demokratična avtonomija vseh upravnih edinic. Slovenci smo n. pr. upravičeno kričali proti "beograjskemu" centralizmu, toda (dr. Natlačenov) ljubljanski centralizem ni bil za las boljši, kajti v s a k centralizem je slab in nedemokratičen sam v sebi, kot sistem, ne glede na to kdo in kje se izvaja. Celo tipičen Prus, morda največji državnik XIX. stoletja, Bismarck je že leta 1869. dejal: "Centralizem je bolj ali manj nasilje". To nam jasno priča tudi prvo desetletje Jugoslavije, ko je bila vsaj formalno še demokratična.

Ob našem zedinjenju l. 1918. je bilo razpoloženje v vseh pokrajinah - kakor sem naglasil že prej - tako, da bi se bila izvedla notranja konsolidacija naše mlade države navzlic toliki raznolikosti posameznih njenih sestavnih delov verjetno razmeroma kmalu, ako bi ne bili vsega pokvarili s centralistično vidovdansko ustavo, s katero smo hoteli nasilno in protinaravno afirmirati unitaristične iluzije. Te unitaristične težnje pa tedaj niso bile nobena jugoslovanska in še manj srbska posebnost, temveč so prevladale sploh v vseh nasledstvenih državah.

Kdo je odgovoren za to in tako ustavo? Zanja je od skupno 419 poslancev konstituante glasovalo 223 poslancev, proti njej 35 (pred vsem socialisti in srbski zemljoradniki), a glasovanja se ni udeležilo 161 poslancev (med njimi komunisti, Radičeva HRSS in dr. Korošček "Jugoslovanski klub"). Izglasovana je bila torej s 13 glasovi absolutne večine. Zanja so glasovali demokratje (88 poslancev), radikali (87), bosenski muslimani (23), južnosrbski muslimani in "Slovenska kmetijska stranka". Pri samih absolutno svobodnih volitvah v konstituantu - ako ne upoštevamo komunističnih glasov - so dobile centralistične stranke okoli 600.000 glasov, proticentralisti pa okoli 540.000, tako da torej ne moremo govoriti o kakih "velesrbskih mahinacijah".

Tudi se Srbom očita, da so "pogazili" določbo krfskega pakta, po katerem bi morala biti ustava sprejeta s "kvalificirano večino". Ta o čitek je gladka potvorba dejstev, kajti resnica je taka, da je pri krfskih razgovorih ravno Pašić predlagal, naj bi se sprejela bodoča ustava s tripetinsko večino, dočim je bil pa Trumbić proti temu, da bi se številčno določila kvalifikacija. Zato je bilo število sploh nedoločeno.